IJTIMOIY MAS’ULIYAT ASOSIDA KADRLAR SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MA’NAVIY-AXLOQIY JIHATLARINI ISHLAB CHIQISH

Sultonov Og‘abek Sultan o‘g‘li
Ma’mun universiteti “Umumkasbiy” fanlar kafedrasi falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD)

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda “Yangi O‘zbekiston – ma’rifatli jamiyat” konsepsiyasi doirasida talaba-yoshlarning ijtimoiy mas’uliyat hissini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Talaba-yoshlarning fuqarolik ongini yuksaltirish, jamiyatda faol pozitsiyaga ega bo‘lishi, ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtirish jarayonlari o‘rganiladi. Shu bilan birga, ta’lim tizimi, ma’naviy-ma’rifiy muhit va davlat siyosati bilan bog‘liq jihatlar asosida ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi strategiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqotda hozirgi zamon talablari va talaba-yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishdagi muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Jadid allomalari, Abdulla Avloniy,Yangi O‘zbekiston, Ma’rifatli jamiyat, ijtimoiy mas’uliyat, talaba-yoshlar, fuqarolik ong, axloqiy tarbiya, ma’naviy-ma’rifiy qadriyatlar,fuqarolik jamiyati.

Bugungi kunda yoshlarimizning jamiyatdagi mavqe va o‘rnini tahlil qilish, ularning ijtimoiy faolligi masalasini chuqur o‘rganish zarur. Bu jarayon ularning ajdodlarimizning ilmiy, madaniy va badiiy merosiga vorislik qilishlari, tarixiy merosga bo‘lgan mas’uliyat hissini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Yoshlarimizning shaxsiy ma’naviyatini, intellektual qobiliyatlarini va salohiyatini rivojlantirish, jahon voqealari bilan bog‘liq jarayonlarni chuqur tushunishlari kerak. Oliy ta’lim faoliyatida yoshlarning shaxsiy hayotdagi o‘rni va ijtimoiy faolligiga ta’sir etuvchi muammolarni o‘rganish, ularning ma’naviy dunyosini, ruhiyatini va ideallarini jamiyatdagi o‘zgarishlar, davlat hayotidagi muhim masalalarga faol munosabat asosida yoritib berish talab etiladi. Bu jarayonda yoshlarimizning o‘zlarini va atrofdagilarni qanday qabul qilishlarini, milliy mentalitetimizning xususiyatlarini ilmiy-sotsiologik jihatdan tahlil etish muhimdir. Biz, o‘zbek mentalitetining jamoaviylikka moyilligi va shaxsiy javobgarlik hissini rivojlantirish zaruratini ta’kidlaymiz. Shu bilan birga, yoshlarimizning ma’naviyatini yuksaltirish, ularda millat, xalq, davlat va jamiyat oldidagi burch va mas’uliyatni chuqur anglash tuyg‘usini shakllantirishda, ota-bobolarimizdan qolgan madaniy merosimizni o‘rganish va uni hayotimizga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon, yoshlarimizni ma’naviy-axloqiy qadriyatlarga sodiq qolishga undaydi va ularni jamiyatimizda faol va mas’uliyatli fuqarolarga aylantiradi.

Shu kunlarda har birimiz O‘zbekiston davlatini yanada mustahkamlash, yurtimizni dunyoning rivojlangan demokratik davlatlari qatoriga qo‘shish va xalqimiz uchun barcha sohalarda munosib hayot sharoitlarini yaratish vazifalari haqida, shuningdek, bu boradagi o‘z burchimiz va mas’uliyatimiz haqida o‘ylashimiz tabiiydir.[1]. Albatta, bu juda muhimdir. Hozirgi vaqtda biz tadbirkorlarimizdan nafaqat huquqlar va imkoniyatlardan qonun doirasida samarali foydalanishni, balki ularning huquqiy madaniyatini va mas’uliyatini oshirishga ham e’tibor qaratishimiz kerak. Huquqlar ko‘paytirilishi va tekshiruvlar kamaytirilishi tartib-intizomni susaytirishi kerak emas. Shunday qat’iy qoidalarga amal qilgan va bu tushunchani chuqur his qilgan tadbirkor hech qachon kam bo‘lmaydi. O‘zbekistonda Jadid allomalarining Uchinchi Renessansni barpo etishdagi asosiy o‘rni katta, Yangi O‘zbekistonning ma’naviy va ma’rifiy qayta tug‘ilish jarayonida muhim rolni o‘ynaydi. Jadidlar ilmiy va ma’rifiy sohada olib borgan islohotlari bilan O‘zbekistonda yangi zamonaviy jamiyat qurish asoslarini yaratdilar. Jadidlar ta’lim sohasida

[1] Шавкат Мирзиёев. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз,– Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б. 203

amalga oshirgan islohotlari bilan o‘zbek jamiyatida ilm-fanga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otdilar. Ular yangi maktablar tashkil etib, o‘quvchilarga G‘arb ilm-fanlarini o‘rganish imkonini yaratib berdilar. Bu esa o‘z navbatida, jamiyatda ma’rifatli va o‘z fikriga ega fuqarolarni tarbiyalashga xizmat qildi. Masalan, jadid allomalaridan Abdulla Avloniyning asarlarida yoshlar tarbiyasiga alohida e’tibor berilgan. "Turkiy guliston yohud axloq" asarida yoshlar ta’limi va tarbiyasi muhim mavzular qatorida ko‘riladi[1]. Asarda ta’kidlanishicha, yoshlar o‘z bilim va tajribalarini boyitish orqali jamiyatdagi o‘z o‘rnilarini mustahkamlashlari lozim. Bu jarayon ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlariga katta ta’sir ko‘rsatadi va ularni kelajakda jamiyatning faol va mas’ul a’zolariga aylanishga tayyorlaydi. Asar yoshlarning ma’naviyatini shakllantirishda ta’limning rolini alohida ta’kidlaydi.

Ta’lim yoshlarga faqatgina bilim berib qolmay, balki ularning dunyoqarashini kengaytiradi va turli ijtimoiy muammolarga munosabatini shakllantiradi. Masalan, asarda yoshlarning adolat va halollik kabi fazilatlarni egallashlari, bu orqali ularning atrofidagilarga ijobiy ta’sir ko‘rsatishlari mumkinligi ta’kidlanadi. Bundan tashqari, asarda yoshlarni turli vaziyatlarda to‘g‘ri qarorlar qabul qilishga undovchi tarbiya muhimligi ta’kidlanadi. Yoshlarga beriladigan tarbiya ularning kelajakda jamiyatda egallaydigan o‘rnilarini belgilab beruvchi asosiy omil hisoblanadi. Yoshlar o‘zlarining shaxsiy va ijtimoiy mas’uliyatlarini chuqur his etishlari va bularni amalda qo‘llay olishlari kerak. Shuningdek, asarda yoshlarning o‘zlarining ilmiy va badiiy qobiliyatlarini rivojlantirishlari, bu orqali ularning jamiyatga bo‘lgan hissalari oshishini ta’kidlash muhim. Yoshlar o‘zlarining bilim va salohiyatlarini jamiyat manfaati uchun ishlatishlari, shu tariqa o‘zlarining ijtimoiy mas’uliyatlarini to‘la anglab yetishlari lozim. Umumiy qilib aytganda, "Turkiy guliston yohud axloq" asarida yoshlarning ta’lim olishi, tarbiyalanishi va ijtimoiy mas’uliyatlarini his etishlari jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti uchun zarur shartlar sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu o‘z navbatida, yoshlarning jamiyatdagi o‘rni va rolini mustahkamlashga xizmat qiladi. Biz ijtimoiy mas’uliyatni kuchaytirish haqida o‘ylashimiz lozim. Ilm, inson hayotining quvvati va najot yo‘lidan boshlovchi rahbaridir.

Ilm egallash va olim bo‘lish yo‘lida, ta’lim muassasalariga qatnash va muallimlardan bilim olish zarur. Aql yorlig‘ini qadrlamagan kimsalar, na ta’lim yurtlariga qadam qo‘yadi va na ustozlarning qadrini biladi. Rasulullo sallallohu alayhi vasallam shunday marhamat qiladilar: «Ey insonlar! Aqlingizga ehtirom ko‘rsatingiz.[2] Olimlarning ilmiy tadqiqotlarida erkinlik, ularning ma’naviy hamda ijtimoiy mas’uliyati, shuningdek, zamonaviy fanlarning gumanistik jihatlari hozirgi kunda juda muhim ahamiyatga ega. Bu masalalar ilmiy jamoatchilikning diqqat markazida turibdi, chunki ular nafaqat bilim sohasini, balki jamiyatimizning rivojlanish yo‘nalishlarini ham belgilaydi. Kasb tanlash jarayoni, odatda, shaxsiy intilishlar va madaniy meros asosida shakllanadi. Shu bilan birga, bu jarayon kishining o‘zi va jamiyat oldidagi mas’uliyat hissini kuchaytirish imkonini beradi. O‘zbek milliy an’analarida ko‘pincha "ota kasbini davom ettirish" kabi merosiy tanlovlar muhim, ammo shaxsiy qobiliyat va mas’uliyatni hisobga olgan holda individual tanlovlar ham zarur. Har bir kishi o‘z qobiliyatlari va jamiyatdagi o‘rniga muvofiq kasb tanlashi kerak, chunki bu tanlov uning kelajakdagi o‘sishiga va jamiyatga qo‘shadigan hissasiga ta’sir qiladi.

Talaba yoshlar o‘z kasbini tanlash jarayonida nafaqat shaxsiy afzalliklarni, balki ijtimoiy mas’uliyatni ham hisobga olishlari zarur. Bu jarayon ularning ijtimoiy mas’uliyatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Talabalar, kasbni tanlash bilan bir qatorda, o‘zlarining bilim va ko‘nikmalarini jamiyat manfaatlari yo‘lida qanday qo‘llash mumkinligini tushunishlari lozim. Ular o‘zlarining har bir qarori va harakatlari bilan atrofdagilarga ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy ta’sir ko‘rsatishlarini anglab yetishlari kerak. Shuningdek, talaba shaxsining rivojlanishida universitet muhitining roli beqiyos. O‘qituvchilar va kursdoshlar bilan o‘rnatilgan munosabatlar, talabalarni turli vaziyatlarda mas’uliyatli qarorlar qabul qilishga undaydi. Bu munosabatlar, talabalarning xarakteri va mas’uliyat hissini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Har bir talaba, jamoa ichida o‘zaro hamkorlik qilish orqali, o‘zining ijtimoiy mas’uliyatini namoyon etadi va bu bilan

[1] Қ.Назаров. Фалсафа асослари. –Т.: “Ўзбекистон” нашриёти. –Б.113.
[2] Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq,– Тошкент: Yoshlar nashriyot uyi , 2018. – Б. 15

ham jamiyatga, ham o‘zining shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Bu jarayonda ota-onalar ham muhim rol o‘ynaydi. Ular, farzandlarining kamchiliklarini tuzatishda va ularni ma’naviy va ijtimoiy jihatdan yetuk insonlar qilib tarbiyalashda asosiy mas’uliyatni o‘z zimmalariga oladilar. Farzandlarning har tomonlama muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun ularga to‘g‘ri yo‘naltirish va doimiy qo‘llab-quvvatlash zarur. Bu, nafaqat farzandning shaxsiy kamolotida, balki uning jamiyatdagi faol va mas’uliyatli fuqaro bo‘lib shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Umuman olganda, kasb tanlash va unga yondashuv, talabalarning ijtimoiy mas’uliyat hissini oshirishda muhim qadamdir. Bu jarayon, ularning shaxsiy intilishlari bilan birga, jamiyatning taraqqiyoti va farovonligi yo‘lida muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun, har bir talaba o‘z tanlovida nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy oqibatlarni ham hisobga olishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Шавкат Мирзиёев. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз,– Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б. 203

2.Қ.Назаров. Фалсафа асослари. –Т.: “Ўзбекистон” нашриёти. –Б.113.

3.Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq,– Тошкент: Yoshlar nashriyot uyi , 2018. – Б. 15

4. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2016,18 б.

5. Туленов Ж. Жамият фалсафаси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2001,43 б